

خانواده و حقوق فرزندان از منظر قرآن و احادیث

تألیف:

دکتر سید حسین سجادی بافقی

(دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران)

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۳

پیش‌نویس

سرشناسه	سجادی مدنی، سیدحسین، ۱۳۲۲ -
عنوان و نام پدیدآور	خانواده و حقوق فرزندان از منظر قرآن و احادیث/تألیف: حسین سجادی باقری
مختصات نشر	تهران: آوای نور، ۱۳۹۳.
مختصات چاپ	۱۸۴ ص.
شابک	978-600-309-125-2
وضعیت فهرست نویسی	قیما
یادداشت	کتابنامه: ص. ۱۲۱ - ۱۲۶.
موضوع	تربیت خانوادگی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	والدین و کودک -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	زنشویی (اسلام)
رده بندی کنگره	۱۳۹۳ ع ۲۴۳/س BP۴/۲۵۳
رده بندی دیویی	۶۴۴/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	۳۶۷۰۵۱۳

خانواده و حقوق فرزندان از منظر قرآن و احادیث

تألیف: دکتر سید حسین سجادی باقری

ناشر: آوای نور

چاپ اول: ۱۳۹۳

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

صحافی: نشاط

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۱۲۵-۲

تهران: خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان وحید - پلاک ۹۹

تلفن: ۶-۶۶۹۶۷۳۵۵؛ شماره: ۶۶۴۸۰۸۸۲؛ هم‌راه: ۴۵۵۷-۶۱۳۳۰

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

قیمت ۹۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	مقدمه
۱۳	فصل اول: اهمیت ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام
۱۵	الف. تشویق به ازدواج
۲۰	ب. انتخاب همسر و شرایط آن
۲۱	شرایط معنوی - مذهبی
۲۵	شرایط جسمانی - مادی
۲۷	شرایط روانی - رفتاری
۲۹	ج. ویژگی‌های خانواده ای که کودک در آن پرورش می‌یابد
۴۳	فصل دوم: خلقت انسان، ابعاد وجودی و مراحل رشد وی
۴۳	الف. دوران قبل از تولد
۵۰	ب. دوران بعد از تولد
۵۱	هفت سال اول
۶۱	هفت سال دوم
۶۳	هفت سال سوم
۷۰	ج. مراحل به نقل از ائمه علیهم السلام
۷۲	د. مراحل از دیدگاه حقوقی
۷۳	• شیردهی
۷۴	• حضانت
۷۷	فصل سوم: کودک به عنوان هدیه الهی

۸۱	مژده تولد و تبریک
۸۵	فصل چهارم: حقوق کودکان
۸۶	الف. حقوق مالی
۸۶	• حق نفقه
۹۰	• حق ولایت
۹۰	• حق وصایت
۹۱	ب. حقوق غیر مالی
۹۱	• حق نسب
۹۴	• حق نامگذاری
۱۰۶	• حق تعلیم و تربیت
۱۰۶	اهمیت علم و یادگیری
۱۰۹	تعلیم و تربیت کودک
۱۱۹	• حق محبت، احترام، بازی و ورزش
۱۱۹	- محبت
۱۲۲	- احترام
۱۲۳	مراسم نامگذاری
۱۲۴	مراسم تراشیدن موی سر
۱۲۵	مراسم عقیقه کردن
۱۲۸	مراسم ولیمه تولد (جشن مهمانی برای تولد فرزند)
۱۲۹	- بازی و ورزش
۱۳۲	• حق فرزند برای انتخاب همسر
۱۳۷	فصل پنجم: عنایت ویژه به زنان
۱۴۳	فصل ششم: موانع و محدودیتها و توصیه در مورد اجتناب از آنها

- الف. اجتناب از تبعیض بین فرزندان ۱۴۳
- ب. پرهیز از افراط در محبت و بازی ۱۴۷
- ج. دوری از ملامت و سرزنش ۱۴۸
- د. برخورداری از الگوهای مناسب رفتاری ۱۵۱
- ر. انتخاب دوست و هم‌نشین خوب و مناسب ۱۵۳
- و. پرهیز از انتظار بیش از حد توان از کودک و نوجوان ۱۵۵
- د. تلاش، احساس مسئولیت و داشتن هدف ۱۵۹
- ی. پرهیز از طلاق و از هم پاشدگی خانواده ۱۶۹
- خلاصه و نتیجه گیری ۱۷۳
- منابع فارسی ۱۷۷
- منابع عربی ۱۷۹
- منابع انگلیسی ۱۸۳

مقدمه

خانواده واحد اساسی هر جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی فرزندان آن است. تشکیل خانواده در ایجاد آرامش و سکون زن و مرد و تکوین شخصیت اجتماعی - فرهنگی فرزندان نقش مهمی را ایفا می کند. خانواده را می توان به عنوان گروهی تعریف کرد که در آن حداقل دو نفر جنس مخالف که از نظر روانی - اجتماعی افراد بالغی بشمار می آیند، مشارکت دارند و نسل جدیدی را بوجود می آورند که ضامن بقای جامعه است. عضویت در این گروه، دائمی است و با گروه های دیگر تفاوت دارد، منجمله آنکه در آن، صحبت از زن و مرد و روابط زناشویی است، داشتن فرزند و رابطه با والدین مورد تأکید است و ارتباط حقوقی، عاطفی و بیولوژیکی (خونی) بر آن حکمفرماست. کارکردهای خانواده از ابعاد متنوع و متعددی برخوردار است که از آن میان، بسیاری از صاحب نظران، اساسی ترین کارکرد آن را "اجتماعی کردن فرد" ذکر کرده اند. البته خانواده در گذشته از کارکردهای بیشتری برخوردار بوده است که در روند تکاملی خود، کارکردهایش (از قبیل نقش تولیدی، آموزشی، تربیتی و ...) را یکی پس از دیگری از دست داده و آنچه امروز باقی مانده و کارکرد اساسی و اصلی خانواده محسوب می شود، "تشکیل شخصیت فرهنگی - اجتماعی" است. حتی اجتماعی کردن طفل هم در مراحل اولیه زندگی است، زیرا خانواده چه غربی و چه شهری خودمان، طی یک قرن گذشته

بخش عظیمی از وظایف اجتماعی کردن خود را به سایر نهادها واگذار کرده است که به عنوان یک نمونه مهم می‌توان از واگذاری نقش آموزشی و پرورشی آن به مهدهای کودک، کودکانستانها و مدارس نام برد. با وجود این، جامعه‌شناسی سنتی، "خانواده" را نهاد اصلی مسئول پرورش کودکان و بزرگ کردن آنها می‌داند و از طرف دیگر، با توجه به کارکرد اساسی خانواده یعنی "تشکیل شخصیت فرهنگی-اجتماعی" برای شناختن یک جامعه باید خانواده را مورد مطالعه قرار داد. بنابر این، خانواده از نظر فردی و اجتماعی هر دو، می‌تواند کانون اصلی مطالعه رشد و تکامل انسان قرار گیرد.

اسلام هم با توجه به جنبه‌های فردی و اجتماعی خانواده، آن را یک واحد بنیادی جامعه که وظیفه مهم تعلیم و تربیت فرزندان را به عهده دارد، معرفی نموده و وظایف و مسئولیت‌های متنوعی را برای آن در نظر گرفته است. از جمله آنکه؛ اسلام نسبت به کودکان عنایت خاصی مبذول داشته و در راستای رشد و شکوفایی آنها در ابعاد مختلف جسمی و روانی توصیه‌های فراوانی را بعمل آورده است. در مکتب اسلام، حقوق کودکان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است به نحوی که برای مراحل مختلف رشدشان قوانین و مقررات مقتضی وضع گردیده است. اصولاً از نظر اسلام، کودک از همان لحظه انعقاد نطفه اش دارای حقوق انسانی مانند حق حیات، حق تابعیت خانوادگی، حق ارث و ... می‌باشد. در سالیهای اولیه زندگی، نگهداری، پرستاری و آموزش و پرورش کودک از حقوق اساسی وی محسوب می‌شود.

کودک از نظر اسلام به ویژه از دیدگاه فقه امامیه علاوه بر دارا بودن حقوق کامل یک انسان، با توجه به ویژگی‌های دوران کودکی، از مزایای حقوقی مخصوص به خود نیز برخوردار است و نسبت به حقوق مالی و غیرمالی وی از قبیل حق نفقه، حق حضانت و ولایت توجه لازم بعمل آمده است.

در قرآن مجید و احادیث و روایات معصومین علیهم السلام نیازهای گوناگون جسمی و روانی کودک از قبیل نیاز به امنیت، تغذیه، بهداشت و تعلیم و تربیت به تفصیل مورد بحث قرار گرفته و برای ارضاء آنها توصیه‌های اکید صورت گرفته است. برای نمونه، در مورد تغذیه و پوشاک برای کودک، قرآن می‌فرماید:

«وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»^۱

«مادران باید دو سال تمام به فرزندان خود شیر دهند، آنکه خواهد فرزند ر' شیر تمام دهد و به عهده صاحب فرزند (پدر) است که خوراک و پوشاک ایشان را به حد متعارف بدهد»

در مورد اهمیت تغذیه کودک با شیر مادر، پیامبر اعظم (ص) می‌فرماید:

«مَا مِنْ لَبَنٍ وَضِعَ بِهِ الصَّبِيُّ اعْظَمَ بَرَكَهَ عَلَيْهِ مِنْ لَبَنِ أُمِّهِ»^۲

«کودک با هیچ شیری تغذیه نمی‌شود که به اندازه شیر مادرش با

برکت باشد»

۱. سوره بقره، آیه ۲۳۳

۲. وسائل الشیعه، ج ۱۵ ص ۱۷۵

همچنین پیامبر اکرم (ص) در مورد حقوق فرزند پسر بر پدر برای محترم بودن مادرش، انتخاب نام نیکو برای خودش و تعلیم و تربیت وی می‌فرماید:

«حَقُّ الْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ إِذَا كَانَ ذَكَرًا أَنْ يَسْتَفْرِغَ أُمَّهُ وَيَسْتَحْسِنَ اسْمَهُ وَيُعَلِّمَهُ كِتَابَ اللَّهِ وَيُطَهِّرَهُ»^۱

«حق فرزند پسر بر پدرش آن است که مادر پسر را محترم بدارد و نام نیکو بر پسر بگذارد و کتاب خدا را به او بیاموزد و او را از پلیدی‌ها پاک و تطهیر نماید»

در مورد حقوق فرزندان از نظر تعلیم و تربیت امام سجاده (ع) می‌فرماید:

«وَإِنَّكَ مُسْتَوْلٌ عَمَّا وَلَيْتَهُ بِهِ مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَالِدَّلَالَةِ عَلَى رَبِّهِ»^۲

«و تو نسبت به آن اختیاری که درباره فرزندت داری برای تربیت نیکو و راهنمایی به پروردگارش مسئول هستی»

در واقع، شارع مقدس اسلام، درباره کودکان اصول و قوانینی را وضع نموده است که ضامن رشد و تعالی همه جانیه آنان است و نادیده گرفتن آنها از طرف والدین، مربیان و دیگر کسانی که نسبت به کودکان مسئولیت دارند، موجب بروز مسائل و مشکلات جبران ناپذیری در رشد جسمی و روانی آنان می‌شود.

۱. کافی، ج ۶، ص ۴۹

۲. تحف العقول، ص ۳۶۳

کتاب "خانواده و حقوق فرزندان از منظر قرآن و احادیث" در نظر دارد با معرفی خانواده و بعضی از ابعاد حقوق کودک و نوجوان، ضمن جلب توجه بیشتر دستداران تعلیم و تربیت به خانواده و حقوق فرزندان در متون اسلامی، بخشی از مطالب و محتوای مورد نیاز درس "خانواده در اسلام و ایران" را در دسترس دانشجویان قرار دهد.

کتاب حاضر در شش فصل تحت عناوین: اهمیت ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام، خلقت انسان، ابعاد وجودی و مراحل رشد وی، کودک به عنوان هدیه الهی، حقوق کودکان، عنایت ویژه به زنان و موانع و محدودیت‌ها تنظیم گردیده است. بخش پایانی به خلاصه و نتیجه گیری اختصاص یافته است. امید است خوانندگان ارجمند، مؤلف را از تذکرات و راهنمایی هایشان بهره مند سازند.